

יואב לביא

תקפו כהן

א. מבוא

על מנת שאוכל להסביר את שיטות הראשונים והאחרונים מבלי להסביר כל פעם מחדש את פשט הגמרא, נפתח בסיכום פשט הגמרא:

הגמרא (בבא מציעא ו ע"א) מביאה בשמו של ר' זירא בעיה, והיא: מהו הדין במקרה שתקף אחד מן האוחזים בטלית את הטלית בפני בית הדין?

הגמרא מסבירה, שהמציאות במקרה זה היא, ששתק הנתקף ולבסוף צווח. שתיקתו של הנתקף היא הודאה, שאין לו בטלית חלק, כלומר, מעין ויתור על חלקו בה. לעומת זאת, צויחתו בסוף מראה על מחאתו ועל התנגדות לתקיפת חברו.

רב נחמן מנסה לפתור את הבעיה באמצעות הבאת ברייתא: "במה דברים אמורים וכי", שפוסקת לכאורה, שאם טלית נמצאת ביד אדם וחברו רוצה אותה - עליו להביא ראיה. דין זה מובן מאליו, ולכן מעמידים את הברייתא בתקיפה, ופסקה הברייתא, שהנתקף צריך להביא ראיה ואם כן מועילה התקיפה. דין זה יפתור אף את בעייתנו.

הגמרא דוחה נסיון זה ומעלה אפשרויות נוספות להסבר המציאות בה עוסקת הברייתא. מציאויות, שלא יהיו פשוטות (או "פשיטא"), אך גם לא יפתרו את בעייתנו. הגמרא ממשיכה ואומרת שאם נפשוט שהאדם התוקף אינו זוכה ומוציאים את החפץ מידי, אז, כמובן, שאם יקדיש את החפץ - לא יחול ההקדש. לעומת זאת, אם נפשוט שהאדם התוקף זוכה, כלומר, התקיפה מועילה, מה יהיה הדין אם יקדיש בלא לתקוף? האם נאמר, שהקדש כתקיפה: "אמירתו לגבוה כמסירתו להקדש דמי", או שמא לצורך חלות ההקדש צריך שיהיה החפץ ברשותו, ואצלנו אין זה כך. ובלשון הגמרא:

"ואיש כי יקדיש את ביתו קדש... מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו, לאפקי האי דאינו ברשותו."

לצורך פתרון התלבטות זו מביאה הגמרא מקרה של מרחץ, שרבו עליו שני אנשים וכל אחד טען, ששלו הוא. קם אחד מהם ותקדישו, וחכמים פרשו מלהתרחץ בו. כדי לפתור את השאלה האם מוקדש המרחץ או לא, שלח רב אושעיא את רבה לכפרי לרב חסדא. בדרכו, עבר הוא אצל רב המנונא בסורא. רב המנונא מנסה לפתור את בעיית המרחץ ואגב כך תפטר אף התלבטותנו.

רב המנונא מביא משנה בענייני בכור לפיה דינו של ספק בכור (שאין ידוע אם בכור הוא או לא), הוא המוציא מחברו עליו הראיה. כלומר, מוחזק זוכה. משמעות הלכה זו היא, שאם יתקוף הכהן ויהפך למוחזק לא יוציאו מיזו. הלכה נוספת אומרת, שכבר לפני תקיפת הכהן אסורה הבהמה בגיזה ובעבודה. רואים אנו, שהקדש יכול לחול לפני תקיפה, ממי

לפני תקיפת הכהן אסורה הבהמה בגיזה ובעבודה. רואים אנו, שהקדש יכול לחול לפני תקיפה, ממילא ברור שהמסותא (המרחץ) תהיה קדושה ואף הטלית שבתלבוטותנו תוקדש.

רבה דוחה הוכחה זו. אין להביא ראיה ממשנת הבכורות לבעיית המסותא ולהתלבוטותנו, משום שקדושת הבכור היא קדושה הבאה מאליה בעוד שקדושת המסותא ואף הקדושה שבטלית צריכות לחול אך ורק בעקבות אמירתו של המקדיש. רב חנניה מביא לדברי רבה סיוע מברייתא: "הספיקות נכנסין לדיר להתעשר..."¹, שממנה מוכח, ש"תקפו כהן - מוציאין מידו", מפני שאם נאמר שאין מוציאין מידו נמצא שהישראל פוטר את ממונו בממון הכהן.

אביי מנסה לדחות סיוע זה בהעמידו את ברייתת הספיקות בתשעה גדיים רגילים וגדי נוסף שהוא ספק. במקרה זה ברור, שאין הישראל פוטר ממונו בממון הכהן, כי אם ספק זה אכן חולל על בכור, הרי שבאמת ניתן לכהן, ואם אינו בכור - אלא חולין - טוב עישר הישראל. אביי חוזר בו מדחיית הסיוע ופוסק, שאין מעשרים מספק. ראיה לכך היא משנה בנושא מעשר בהמה: "קפץ אחד מן המנויין כולן פטורין". אם מעשרים מספק, לא היו צריכים כולם להפטר: שהרי אם אין יוצא המנוי בעשיריה שלפנינו, המעשר נעשה כראוי, ואם יוצא המנוי בעשיריה שלפנינו, נפטרו הכבשים במנין הראוי הפוטר לדעת רבא. מתוך שאין מפעילים את שיקול הדעת הנ"ל, משמע שאין מעשרים מספק.

רב אחא מדפתי מסביר את מציאות ברייתת הספיקות. אם נאמר שהספיקות הם בגדר ספק בכורות, כיצד מעשרין? והרי אמרה התורה "יהיה קדש" ולא שכבר קדוש. לכן מעמיד הוא את המשנה בפדיון של ספק פטר חמור.

הגמרא שואלת מה ההלכה במקרה של המרחץ ומביאה ברייתא, בה נפסק שאם אפשר להוציא דבר בבית הדין, אפשר להקדישו, ואם אי אפשר להוציאו בבית הדין אי אפשר להקדישו. מברייתא זו ניתן לכאורה לדייק שאפשרות להוצאה בבית דין מספיקה כדי שיחול הקדש. דיוק זה סותר את דברי ר' יוחנן, שאמר שאדם אינו יכול להקדיש דבר שאינו ברשותו.

הגמרא עונה שכל דבריה הם על בית מרחץ, שבו האפשרות להוציא בבית הדין מספיקה על מנת להקדיש, אך במרחץ נייד (לפי רש"י: גיגית) צריך להוציא ממש על מנת שאפשר יהיה להקדיש. נמצא, שבמסותא שלנו (שהיא בית מרחץ קבוע), שאי אפשר להוציאה בדיינים, אין החקדש חל. לסיכום, נציג את עיקר מבנה הסוגיה.

הבעיות שבגמרא והקשר ביניהן

הבעיות שבגמרא:

1. בעיית רב זירא - מוסברת במציאות של "שתק והדר צוח".
2. בעיית ההקדשות - מסתעפת מבעיית רב זירא.

3. מקרה המסותא - שני אנשים רבו על המסותא, קם אחד והקדישה וחכמים פרשו ממנה.
4. משנת בכורות - רב המנונא מביאה במטרה לפתור באמצעותה את הבעיות הקודמות:
5. ברייתת הספיקות - רב הנניא מביאה כסיוע לרבה הדוחה את הראיה של רב המנונא.

ב: שיטת רש"י

רש"י מסביר שבעייתו של ר' זירא היא בעיה פסיכולוגית: כיצד יש להתייחס לשתיקה כאשר אחריה יש צויחה? האם השתיקה מבטאת את רצונו של האדם או שמא הצויחה מבטאת את רצונו?

הגמרא מנסה להביא ראיה מהברייתא שהביא רב נחמן, שאף בה, המציאות היא של "שתק והדר צווח", כפי שאומר רש"י בדף ו ע"א בד"ה "אלא לאו וכו'". לכאורה מהברייתא מוכח, שהשתיקה היא הקובעת, ולכן יזכה התוקף. הגמרא דוחה את ההוכחה, כי יתכן שהברייתא עוסקת במציאות אחרת.

אם נפשוט בבעייתו של ר' זירא; שהצויחה היא הקובעת, כלומר התקיפה לא תועיל, אז ודאי שהקדש לא יועיל, ואם ינסה אחד מן האוחזים להקדיש בלא לתקוף - לא יצליח. לעומת זאת, אם נפשוט שהשתיקה היא הקובעת, כלומר, התקיפה תועיל, מה יהיה הדין אם יקדיש האחד בלא לתקוף והשני ישתוק ולבסוף יצווח? האם כח הקדש כח תקיפה - "אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט דמי" ואז יחול ההקדש, או שמא כח הקדש חלש מכח תקיפה וצריך לתקוף קודם על מנת להקדיש, ואם לא תקף לא יחול ההקדש.

במסותא ההתלבטות היא זהה: האם כח הקדש כח תקיפה ויעיל ההקדש או שכח הקדש חלש מכח תקיפה ולא יועיל ההקדש. לכאורה רואים שיחול ההקדש, מפני שחכמים פרשו מאותה מסותא.

לצורך בירור מקרה המסותא מביא רב המנונא משנה בעיני בכור ואף אותה מעמיד רש"י במקרה שבתחילה שתק ואחר כך צווח, כפי שאומר רש"י נו ע"ב בד"ה המוציא מחברו: "...ואם תקפה כהן ושתיק ישראל והדר צווח הוי ישראל מוציא מחברו". במשנה זו רואים, שאם יתקוף הכהן לא יוציאו מידו - "המוציא מחברו עליו הראיה", ועוד לפני התקיפה - החפץ קדוש, שהרי אסור הוא בגיזה ובעבודה: לפי זה פתרון הבעיה ב"הקדישה בלא תקפה" הוא שהטלית קדושה ואף המסותא קדושה. רבה דוחה הוכחה זו, מאחר שאין להשוות בין בכור, שקדושתו באה מאליה לבין טלית ומסותא, שקדושתם נובעת מאמירת המקדיש.

שיטתו של רש"י קשה מאוד. במשנת הבכורות, אין מקום להעמדה ב"שתק והדר צווח". מדובר בספק ואין שום סיבה לבעלים לצעוק אם בתחילה שתק, שהרי אינו

יודע של מי השה. ועוד, צויחתו חסרת משמעות משפטית, כיון שהספק כאן הוא במהות השה ולא במחשבות האדם. לכן, אף אם יצוו צויחתו לא משמעותית. כיצד אם כן דימה רש"י מקרה זה למקרה של טלית?

הפני יהושע (דף ו ע"ב ד"ה בפרש"י בד"ה המוציא) מבאר את שיטת רש"י כך: היה קשה להש"י כיצד תועיל תפיסתו של הכהן, הרי אין לו טענת ברי, ובלא טענת ברי - תפיסה לא מועילה. לכן פירש רש"י, שמדובר במקרה, ששתק הישראל ולבסוף צווח ומובן שהכהן לוקח ברשות הישראל. בתחילה חשב הישראל שאף ספק בכור מגיע לכהן ולכן שתק. לבסוף, כשנודע לו, שספק בכור אינו מגיע לכהן צווח. כלומר, מפני שתפס הכהן ברשות הישראל, תפיסתו מועילה. לפי זה מובן הדימוי בין המקרים, כיון שגם במשנה של ספק בכור יש משמעות לשתיקה המהווה נתינת רשות מצד הישראל. ח"ו שביארו את שיטת רש"י כך: בזה ששתק הישראל, הרי הוא מחל לכהן על תפיסתו אפילו אם אין זה בכור, ומכיון ששתיקה מסמלת הודאה, וצויחה מסמלת התנגדות העמיד רש"י בשתק ולבסוף צווח; שהיא מעמד ביניים. בכך מתורצת אף קושיית התוספות (ד"ה והא הכא) - "ואם תאמר אמאי אין מוציאין מידו והלא הבעלים יאמרו ליתן לכהן אחר", הרי אצלנו מחל הישראל לכהן על תפיסתו, ואינו יכול ליתן כעת לכהן אחר.

ג. שיטת התוספות

התוספות בדף ו ע"א (ד"ה הקדישה בלא תקפה) מחלקים את סוגייתנו לשני חלקים שונים, ומקשרים ביניהם. לפי התוספות, בעייתו של ר' זירא היא בעייה פסיכולוגית: כיצד יש להתייחס לשתיקה, כאשר אחריה יש צויחה? האם יש לראות בשתיקה עיקר, או שמא בצויחה? לפי הסבר זה, הגמרא ב"היכי דמי" מסבירה את צדי הבעיה. ר' נחמן מנסה להביא ברייתא, שתפתור את הבעיה של ר' זירא. בברייתא זו, המציאות היא של "שתק והדר צווח", ושם פירשו את כוונתו של הנתקף כהודאה, ופסקו, שהמוציא מחברו עליו הראיה. לכאורה קשה, מהי הראיה שעל הנתקף להביא, וכי איזו ראיה תשנה את העובדה ששתק? ויש לתרץ שהראיה, שעליו להביא היא הסבר לשתיקתו, שישביר ששתיקתו אינה הודאה.

הגמרא דוחה הוכחה זו, ומביאה ספק בעניני הקדש, ואף הוא ספק פסיכולוגי. המציאות במקרה זה היא שאדם הקדיש חפץ שמצוי בידו חברו בלא לתקוף וחברו שתק, ולבסוף, כשבא הגזבר צווח, כפי שאומר התוספות בד"ה "הקדישה בלא תקפה מהו": "ומיירי נמי כגון ששתק בשעה שהקדיש ולבסוף כששאלה הגזבר צווח...". אנו מתלבטים: האם האדם, שצווח, יודע ש"אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט דמי", ולכן היה צריך לצעוק מההתחלה, כי כשם שמול תקיפה - אם לא צעק, תועיל תקיפה, כך מול הקדש - אם שתק הרי הודה (הגמרא מניחה, שאם יתקוף לא יוצאו מידו). וכיון שהודה לתקוף כאילו אוחז עברו פיקדון, שיכול הבעלים להקדיש, ולכן יחול ההקדש.

או שמא האדם ששתק חושב, שחברו לא יכול להקדיש דבר שאינו שלו, ולכן לא צווח. ממילא אין כאן הודאה וההקדש לא חל.

אם היו התוספות ממשיכים בכיון זה, היו נתקלים בקשיים במשנת בכורות, שבה, כפי שבארנו לשיטת רש"י, לא שייך להתבונן בתגובת השני, מאחר שהיא חסרת משמעות. משום כך מחלקים התוספות את הסוגייה לשני חלקים. לפי התוספות בד"ה "הקדישה בלא תקפה מהו", הגמרא מביאה את המקרה של מסותא, שבו המציאות היא "הקדיש חד ושתק אידך". הסבר ההתלבטות מובא בתוספות (ו ע"א ד"ה והא הכא): מצד אחד, ידוע, שאם הייתה מתבצעת תקיפה ואחריה הקדש, ההקדש היה חל, וניתן לומר שגם להקדש לבדו יהיה כח כתקיפה בתוספת הקדש, וההקדש יחול. מצד שני, אם תתבצע תקיפה, יוכל הנתקף לשוב ולתקוף, וממילא אין מקום להקדש לחול. עקרון דומה מופעל גם במשנת הבכורות. אם יתקוף הכהן - לא יוציא בית הדין מידו שהרי נאמר במשנה "המוציא מחברו עליו הראיה". הדין הוא, שההקדש חל, שהרי השה אסור בגיזה ועבודה. הרי לנו, שהקדש חל בלא תקיפה. מכאן נפשוט את ההתלבטות במסותא, ונכריע שההקדש חל עליה, וכיון שמדובר שם בשתיקה מול הקדש, נסיק ששתיקה מול הקדש היא כהודאה גם ב"הקדישה חד ושתק אידך". בנקודה זו משתלבים שני חלקי הסוגייה. בעית המסותא נפתרת ומסקנתנו בבעיה זו מאפשרת לפתור את "הקדיש חד ושתק אידך".

רבה דוחה הוכחה זו, כיון שזו קדושה הבאה מאליה, כפי שבארתי לעיל. למסקנת הגמרא, המסותא אינה קדושה, מפני שהיא ממון, שאי אפשר להוציאו בדיינים. כלומר השתיקה במסותא אינה כהודאה, מפני שאם היתה כהודאה, היתה אפשרות להוציא בדיינים. ראינו אם כן, ששתיקה מול הקדש אינה נחשבת כהודאה וכל שכן שבמציאות ש"שתק והדר צווח", שהשתיקה אינה כהודאה, ולכן "הקדישה בלא תקפה" וחלה שתק, ולבסוף צווח אין הטלית מקודשת.

על שיטה זו מקשה הנחלת דוד (חידושים לבא מציעא ו ע"א ד"ה ואחר): פשט לשון הגמרא הוא שהבעיה היא אם הקדש כתקיפה או לא, ואילו לפי התוספות, ידוע שהקדש כתקיפה אלא שחלות הקדושה תלויה בתגובת השני, ואנו מנסים לעמוד על משמעות תגובתו.

קושיה נוספת, שמעלה הנחלת דוד היא שאין ללמוד משתיקת השני במסותא, לשתיקתו ב-"הקדישה בלא תקפה". השתיקה במסותא אינה כהודאה, מפני שדין המסותא הוא "כל דאלים גבר" ולא תועיל צויחה, ולכן שתק. אבל בבעייתנו, לשתיקה חשיבות מרובה, מפני שיכולה להחשב כהודאה.

על קושיה זו עונה המהר"ם לובלין (על תוספות ד"ה הקדישה בלא תקפה): דברי התוספות בד"ה "הקדישה בלא תקפה" הם לפי ההווא אמינא של הגמרא, שמדובר ב"מסותא מטלטלין". בתוספות הסמוך (ד"ה והא הכא), מסבירים התוספות את הבעיה לפי המסקנה. שם נפתרת בעייתנו מדברי רב נחמן, שכל ממון שאינו יכול להוציאו

בדיינים, הקדישו אינו קדוש. תירוץ זה מסתדר עם העובדה, שהתוספות בדייה "והא הכא" דילג על מקרה המסותא, כי למסקנה, שמדובר במסותא מקרקעי, אין משם הוכחה לבעייתנו.

עוד מקשה המהר"ם שיי"ף על שיטת התוספות בדבור הנ"ל כך: לפי התוספות; הבעיה היא האם שתיקה כהודאה ויכול להקדיש, אף על פי שהחפץ אינו ברשותו, כי החפץ הוא כמו פיקדון שיש לו ביד אחר, שיכול להקדישו, או ששתיקה אינה כהודאה ואינו יכול להקדיש, כי החפץ לא שלו. לפי זה אי אפשר להבין את דברי הגמרא: או דלמא השתא מיהא הא לא תקפה וכתוב "ואיש כי יקדיש את ביתו קדש וגו'" מה ביתו ברשותו. אף כל ברשותו לאפוקי האי דלא ברשותו. לפי הסבר התוספות הגמרא היתה צריכה להביא הסבר לכך שאי אפשר להקדיש דבר שאינו שייך לאדם, ולא הסבר לחוסר האפשרות להקדיש דבר שאינו ברשותו.

ד. שיטת הר"ן - עיין בהרחבה במאמרו של יובל סיני בקובץ זה.

ה. שיטת הרמב"ן

הרמב"ן בחידושו (דף ו ע"א ד"ה הקדישה כי לא תקפה מהו) מתייחס לבעיה המסתעפת מבעייתו של ר' זירא:

תמחני, והא תקפה דמהניא משום דאמרינן אודויי אודי ליה הוא ומה ענין הקדישה לכאן, ואי קמיבעיא לן ליה אי אמרינן אודויי אודי ליה בהקדישה דומיא דתקפה, אם כן היכי מפשטא בעיא מספק בכורות ומכל ממון שאינו יכול להוציאו בדיינים, ואיכא למימר פשיטא לן מילתא דכי הקדישה ואשתיק ולבסוף צוח כמאן דתקפה דמי למימר אודויי אודי אלא דלא אלימא ההיא הודאה לאפוקי ממונא ממאן דתפיס.

מדברי הרמב"ן עולה, כי כדי שיהיה שינוי בעלות צריכים להתקיים שני תנאים:

א. תקיפה ב. שתיקה של הנתקף.

ההגיון בכלל זה ברור: לא ניתן לשנות נתוני פתיחה בדיון משפטי. לעומת זאת, אם שותק הנתקף אזי ניתן הוא לגיטמציה (חוקיות) לתקיפה, והופך אותה למעין תקיפה ברשות. אם מתקיים רק אחד מן התנאים הללו - אין שינוי בעלות. לפי הרמב"ן, ר' זירא התלבט ב"שתק והדר צווח" מפני שיש תקיפה, ומולה שתיקה שמעוררת על ידי הצווחה, והתלבטות היא: האם השתיקה היא טובה והתוקף זוכה, או שהשתיקה אינה טובה והמצב חוזר לקדמותו. רב נחמן הביא ברייתא, שבה היתה תקיפה מול ספק של שתיקה, ונפסק שיהמוציא מחברו עליו הראיה, ולכן היה שינוי בעלות, כלומר, השתיקה הייתה טובה, ולכאורה פתרונה של בעיית ר' זירא היא שהתוקף יזכה. הגמרא דוחה זאת משום שהברייתא עוסקת במציאות אחרת, ואין להוכיח ממנה לבעייתנו.

הגמרא ממשיכה ומציגה בעיה המסתעפת מבעיית ר' זירא: מה הדין בהקדש בלא תקיפה (אם נניח שתקיפה מועילה). הרמב"ן (שם) מסביר התלבטות זו: אלא אי הקדש חייל עלה הא תקפה ואפקה מיניה אי לא חל עליה לאו כלום עבד ואף על גב דאישיטיק האי.

כלומר אם נכריע שהשתיקה טובה, מה יהיה אם נחליף את התקיפה בהקדש. האם כח התקיפה שווה לכח ההקדש, ואז כמו שתקיפה בצירוף שתיקה תועיל, גם הקדש בצירוף שתיקה יועיל. או שמא אין כח ההקדש שווה לכח התקיפה, ולכן לא יחול ההקדש. דבר זה תלוי בסברות של "אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט דמי", כלומר כח הקדש שווה לכח תקיפה, או "ואיש כי יקדיש את ביתו קדש וגו'" - כח הקדש אינה שווה לכח תקיפה, כי על מנת שיהיה אפשר להקדיש, החפץ צריך להיות ברשות האדם.

הגמרא מביאה ראיה ממסותא, שבה מצאנו אדם שהקדיש ממון שנים אוחזים בו, ואף בו שייכת ההתלבטות של "הקדישה בלא תקפה". הגמרא מנסה לפתור את הבעיה באמצעות משנת בכורות, שם מדובר במקרה שהישראל שתק, ואם יתקוף הכהן תועיל התקיפה ויהיה שינוי בעלות. כבר לפני התקיפה חל ההקדש, שהרי "אסורים בגיזה ובעבודה", כלומר ההקדש שווה לתקיפה, ושם דובר במקרה שנגד ההקדש יש שתיקה (הישראל צריך היה לצווח כנגד שינוי המוחזקות שהכהן עומד לעשות). לכן גם במסותא וגם ב"הקדישה ללא תקפה" יחול ההקדש ששוה לתקיפה. רבה דוחה ואומר שאין להשוות בין קדושת הבכור לקדושת המסותא, כי זו קדושה הבאה מאליה. למסקנת הגמרא, המסותא אינה קדושה, כי היא ממון שאי אפשר להוציאו בדיינים. אף על פי שהיתה שתיקה, הקדש לא שווה לתקיפה, ולכן אין המסותא קדושה ועל פי זה "הקדישה בלא תקפה - אינה מקודשת".

ו. שיטת הרמב"ם

הרמב"ם (הלכות בכורות פרק ה הלכה א פוסק): כל בכור שהוא ספק דינו שירעה עד שיפול בו מום... ואם תפסו הכהן אין מוציאין מידו.

בהלכות טוען ונטען (פרק ט הלכה יג) פוסק הרמב"ם: באו שנים אדוקין בה ושמטה האחד מיד חברו בפנינו... חזר השני ותקפה מהראשון... חולקין.

לכאורה יש כאן סתירה, כיון שבהלכות בכורות פסק שאין מוציאין מן הראשון שתקף, ואילו בהלכות טוען ונטען פסק שמועילה תקיפת השני מהראשון. בספר אבן ציון (ספר זכרון בהוצאת ישיבת "כנסת ישראל"-חברון, עמודים קכ"א-קכ"ט) מובא באורו של הרב. דוד אופנהיים (אב בית דין דפראג שחי במאה ה-18), להסבר הרמב"ם בסוגיה.

הרב אופנהיים מעלה עוד קושיות :

- א. לאחר שרבה ורב חנניה הסיקו ש"תקפו כהן-מוציאין מידו" היו צריכים לפתור גם את בעיית "הקדישה בלא תקפה" ולא רק את בעיית המסותא.
 - ב. מדוע הביאו את בעיית המסותא ולא הביאו מיד את הפתרון ממשנת בכורות, הרי בעיית מסותא זהה לכאורה לבעיית "הקדישה בלא תקפה"?
 - ג. מדוע שלח רב אושעיא את רבה דווקא לרב חסדא?
 - ד. מדוע רק בסוף הסוגיא מובאת העמדתו של רב אחא מדפתי למשנת הספיקות, שהביא רב חנניה קודם כסיוע לרבה?
- לאור הבעיות הללו מציע הרב אופנהיים הסבר חדש בסוגיא שיתאים לפסקי הרמב"ם שכביכול סותרים זה את זה ושיתן פתרון לבעיות שהועלו.
- הרב אופנהיים מציע שני הסברים בפירוש המילים: "תקפה אחד בפנינו מוציאין מוציאין מידו":

- א. כפשוטו - בית הדין מוציא מיד התוקף או לא.
- ב. הנתקף יכול לשוב ולתקוף מהראשון או לא.

ר' זירא מעלה בעיה והיא מתבארת לפי הסבר א'. אחד מן האוחזים בטלית תקף אותה ושמטה מיד חברו, ותגובת חברו הייתה שתיקה ולבסוף צויחה. מהו הדין במקרה זה? האם מועילה תקיפה כזו או שמא אינה מועילה?

רב נחמן סובר שתקיפה זו מועילה, ולכך מנסה הוא להביא הוכחה מהברייתא של "במה אמורים דברים ...". הגמרא מנסה לדחות את דבריו בהסבירה את מציאות הברייתא באופנים אחרים. משום ש"הלכה כרב נחמן בדיני", פסק הרמב"ם בהלכות בכורות, שאין בית הדין מוציא מיד הראשון.

הסבר זה שייך בעניני תקיפה, אבל בעניני הקדש, על מנת שחקדש לא יחול, מספיקה אפשרות לשני לחזור ולתקוף מן הראשון. זוהי התלבטות הגמרא בהמשך: אם נפשוט, ש"תקפה אחד בפנינו-מוציאין מידו", כלומר, האדם השני יכול לחזור ולתקוף את הטלית, לפי הסבר ב', (וזהו משמעות המילים: "מוציאין") אזי ודאי, שאם יקדיש אחד מן האוחזים את הטלית, לא יחול הקדשו, שהרי לא עדיף הקדש מתקיפה, ואם יכול השני להפריע לתקיפת חברו, יכול הוא גם להפריע להקדשו.

אם נפשוט ש"תקפה אחד בפנינו-אין מוציאין מידו", כלומר אין השני יכול לחזור ולתקוף את הטלית מחברו (לפי הסבר ב'), האם יחול הקדש בלא תקיפה? האם הקדש הוא כתקיפה, שהרי "אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט דמי", ולכן, כשם שבמקרה שיתקוף האחד, לא יוכל השני לחזור ולתקוף, כך גם לא יוכל השני להפריע להקדש וההקדש יחול. או שיש להתחשב בעובדה שעדיין לא תקפה, ואמנם אם יתקוף ויקדיש יועיל ההקדש, אך הוא עדיין לא תקף, ולפיכך אין ההקדש חל.

על מנת לפתור בעיה זו, מביאה הגמרא את מקרה המסותא, שבו הקדיש אחד מן הניצים את המסותא וחכמים פרו ממה, כלומר, המסותא היתה מקודשת. מכאן

משמע בהכרח ש"תקפה אחד-אין מוציאין מידו", לפי הסבר ב', כי אם היו מוציאין מידו אז כל שכן, שאם הקדישה, אינה מקודשת לפי השקולים שבארה הגמרא כשהניחה ש"תקפה אחד בפנינו - מוציאין מידו".

יוצא איפוא, שפתרנו את בעייתנו ו"הקדישה בלא תקפה - מקודשת", ו"תקפה אחד בפנינו - אין מוציאין מידו", לפי הסבר ב'. פתרון זה מותנה בכך שהמסותא היא בגדר מטלטלין, ולכן ההשוואה לטלית שאף היא מטלטלין טובה... אולם רב חסדא מעמיד את מקרה המסותא במקרקעין, ולכן אין הוכחה לענין טלית שהיא מטלטלין. הסיבה שחכמים פרשו מהמסותא אליבא דרב חסדא, היא ש"קרקע בחזקת מרא קיימין", ולכן היא בחזקת התוקף, אין השני יכול לחזור ולתקפה מהראשון, וההקדש מועיל: אולם אין בכך פתרון לבעייתנו. מכל מקום ברור מדוע לא דילגה הגמרא על מקרה המסותא, שהרי לסוברים שהמסותא היא מטלטלי, זוהי ההוכחה, שבטלית-הקדישה מקודשת.

רב חסדא ורב המנונא, שאינם פותרים את בעייתנו ממקרה המסותא, נזקקים למשנה בענייני בכור, שממנה מוכח ש"תקפו כהן-אין מוציאין מידו" לפי הסבר א' שהבאנו, ולפיכך אכן צדק רב נחמן. עוד רואים ממשנת בכורות שהבכורות "אסורים בגיזה ובעבודה" ובכור הוא מטלטלין, כלומר אף במטלטלין אם יקדיש האחד. הקדשו יחול ופסקנו כמו "אם תמצי לומר תקפה אין מוציאין...הקדישה מקודשת".

את הראיה שהובאה ממשנת בכורות, דוחה רבה ואומר שלעולם אם "תקפו כהן - מוציאין מידו", ופה אסור הבכור בגיזה ובעבודה, כי קדושת הבכור היא קדושה הבאה מאליה. כלומר אפילו "אם תמצי לומר תקפה אין מוציאין מידו", "הקדישה בלא תקפה לא הוי הקדש", כי אין אדם יכול להקדיש דבר שאינו ברשותו.

רב חנניה מביא סיוע לרבה הטוען ש"תקפו כהן מוציאין מידו", ממשנת הספיקות. ממנה מוכח, ש"תקפו כהן - מוציאין מידו" (לפי הסבר א'), משום שאם לא היו מוציאין מידו, היה זה מראה על זכות ממונית: שיש לכהן על הבהמה, ונמצא שפטר הישראל את ממונו בממון הכהן:

לכאורה מסקנת סוגייתנו נגד רב נחמן, ש"הלכה כמותו בדיני", ולכן שואל רב אחא מדפתי: האם בספק בכורות עוסקים אנו?! הרי "יהיה קדש" אמר רחמנא! לכן מעמיד רב אחא את המשנה בישראל, שיש לו עשרה ספק פטרי חמור והפריש עליהן עשרה שיין ומעשרן, והן שלו, ואם כן ודאי הוה ממונו של הישראל, ואין זה פוטר ממונו בממון הכהן. כך בטל סיועו של רב חנניה לרבה, ונמצאה מסקנת סוגייתנו כרב נחמן הסובר, ש"תקפו כהן - אין מוציאין מידו" (לפי הסבר א'), וכך פסק הרמב"ם.

לאור ההסבר הנ"ל מובנת מיקומה של שאלתו של רב אחא מדפתי. דווקא לאחר שהסקנו, שההלכה, אינה כרב נחמן, פותר רב אחא מדפתי את הבעייה ומסביר שהלכה כרב נחמן.

הגמרא ממשיכה לברר את פרטי המקרה של מסותא, כמו: מדוע פרשו חכמים

ממנה? האם המסותא היא מטלטלי או מקרקעי? לבסוף מכריעה הגמרא, שהמסותא היא מקרקעי, ולכן פרשו חכמים ממנה, מפני ש"קרקע בחזקת מרא קיימי", כפי שהסברנו. נמצא שלגבי בעיית ההקדשים שבסוגייתנו לא נמצא פתרון, ופסק הרמב"ם בהלכות טוען ונטען כמו הי"אם תמצי לומר" הראשון, ש"תקפה אחד בפנינו מוציאן מידו", לפי המשמעות השניה, שהסברנו, שיכול השני לחזור ולתקוף מן הראשון:

ז. שיטת קצות החושן

בעל קצות החושן וסימן ר"א ס"ק א מביא מחלוקת בין בעל המאור לבין הרמב"ן בספר מלחמות ה'. בעל המאור אומר, שכאשר גולן שגול חפץ רוצה להחזירו כבר אז יכולים הבעלים להקדישו, כיוון שהחפץ הוא כפקדון שיש לבעלים ביד הגולן. הרמב"ן אומר שהבעלים אינו יכול להקדיש, כיוון שחברו גולן והחפץ הגיע לידיו באיסור, ולכן אין זה דומה לפיקדון, הבעלים לא יוכל להקדיש אלא אם כן יגיע החפץ לידיו ממש. לפי הרמב"ן אם כבר האדם בפקדון שאז הופך הוא לגולן והחפץ נמצא אצלו באיסור, אפילו הודה אחר כך, אין הבעלים יכול להקדיש עד שהחפץ יגיע לידיו ממש.

בעל קצות החושן אומר, שהסבר התוספות בסוגייתנו מתאים לשיטת בעל המאור, אך לשיטת הרמב"ן, שאף בפיקדון, אם תחילה כבר ואחר כך הודה אי אפשר להקדיש, אין הדברים מתאימים. התוספות (נדיה הקדישה בלא תקפה) הסבירו, שאחד מצדדי הספק ב"הקדישה בלא תקפה" הוא שהשני הודה שמתחילה היה החפץ של חברו ויהיה זה כפיקדון שיש לו ביד אחרים, ולכן יהיה מקודש, וזה בניגוד לדעת הרמב"ן (זה יהיה הסברו של בעל המאור לסוגייתנו).

בעל קצות החושן מציע הסבר חדש לבעיה של "הקדישה בלא תקפה", שיתאים לדעת הרמב"ן. ההתלבטות בגמרא היא האם נאמר ש"אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט דמי", וכיוון שהייתה שתיקה, והקדש שווה לתקיפה - החפץ קדוש, כי אפשר להקדיש כשהחפץ לא ברשות המקדיש. או שמא משום שלא תקף החפץ לא קדוש (לפני תקיפה, אף על פי שיש הודאה, אי אפשר להקדיש, כי הרמב"ן קבע, שאי אפשר להקדיש אפילו מודה התוקף שהחפץ של חברו, כיון שהחפץ בא לידי בתורת גול). כלומר, ההתלבטות היא האם אדם יכול להקדיש, כשאין החפץ ברשותו, והגיע לידי חברו באיסור. לענין זה מביאה הגמרא ראייה ממסותא. שם המסקנה-אליבא דרבי יוחנן שאמר ש"גול ולא נתיאשו הבעלים-שניחם אינם יכולים להקדיש". והוא חדין ב"הקדישה בלא תקפה" שאינה מקודשת, אף על פי שחברו הודה לו. שיטה זו של בעל קצות החושן מנתקת את הבעיה של "הקדישה בלא תקפה" מבעייתו של ר' זירא.

ח. פסק ההלכה בתפיסה לאחר שנולד הספק

הגמרא מביאה את בעיית "מסותא", ומתוך נסיון לפותרה מביא רב המטונא משנה העוסקת בספק בכורות: "ספק בכורות אחד בכור אדם ואחד בכור בהמה בין טהורים בין טמאים המוציא מחברו עליו הראיה" ובהמשך: "ואסורים בגיזה

ובעבודה". מלשון המשנה 'מדייק רב המנונא, שאם יתקוף הכהן לא יוציאו מידו. רב המנונא מנסה באמצעות משנה זו לפתור את בעיית המסותא. לכאורה נראה שכבר לפני התקיפה חל ההקדש שהרי ספק הבכור אסור בגיזה ובעבודה, ואם כן תהיה גם המסותא קדושה. רבה דוחה ואומר שאין להשוות בין דין ספק הבכור לדין המסותא, שהרי קדושת בכור היא קדושה הבאה מאליה בניגוד לקדושת מסותא שאמורה לחול כתוצאה ישירה מדברי המקדיש, ויתכן ש"יתקפו כהן - מוציאין מידו". רב חנניה מביא ברייתא על מנת לסייע לרבה, שממנה לכאורה מוכח ש"יתקפו כהן - מוציאין מידו": "הספיקות נכנסין לדיר להתעשר", ואם נאמר ש"יתקפו כהן - אין מוציאין מידו", כלומר - לכהן יש זכות ממונית בבהמה, יצא שהישראל פוטר את ממונו בממון הכהן וזה לא יתכן, כך מוכח ש"יתקפו כהן - מוציאין מידו".

אביי מנסה לדחות את הראיה לדברי רבה, ולבסוף חוזר בו מן הדחיה. נמצא שלמסקנה נשארתי ראייתו של רב חנניה לדברי רבה ומסקנת הגמרא היא ש"יתקפו כהן מוציאין מידו". בשיטה זו הולכים התוספות (דף ו ע"ב ד"ה פוטר ממונו בממון הכהן): "וכן הוא מסקנה דאם תקפה כהן מוציאין מידו", וכך פוסק הרא"ש (פרק א סימן ט): לעולם אימא לך תקפו כהן מוציאין אותו מידו דתפיסה לא מהניא אלא למי שטוען ברי, אבל הכהן הזה אפילו אחר שתפס אין לו אלא טענת שמא הלכך מפקינן מיניה.

כל הפוסקים שפסקו כך חילקו בין מקרה זה לבין מקרים אחרים, שבהם משמע, לכאורה שתפיסה לאחר שנולד הספק מועילה. (עיין למשל, בתוספות, וברא"ש הנ"ל) כך פסק אף הרמב"ן בחידושו (דף ו ע"א ד"ה מדקאמרינן), וכן פסקו רבים מבעלי השו"ת. [למשל: שו"ת הרשב"א חלק ד סימן קעה ד"ה תשובה, ובחלק א סימן שי, שו"ת מהרי"ח אור זרוע בסימן לו, שו"ת הריטב"א בסימן נה, וכן שו"ת תרומת הדשן חלק ב סימן קסו וסימן קסח, שו"ת לקט יושר (מהדורת פריימן, חלק יורה דעה עמוד סח, שו"ת מהרי"ל סימן קעד, וכן שו"ת התשב"ץ חלק ב סימן רעב)].

לפי פרשנים אלו, דחייתו של רבה בגמרא היא דחיה כפולה: הוא דוחה את דיוקו של רב המנונא מלשון המשנה, ומסביר ש"המוציא מחברו עליו הראיה" - מתפרש בצורה חד-צדדית: לעולם הישראל הוא המוחזק והכהן הוא המוציא. כמו כן דוחה הוא את הנסיון לפתור את בעיות ההקדשים. שיטה זו של התוספות והרא"ש משתלבת בשיטה עקרונית, שהעדיפה לקבל את הסברה שלא יתכן שאלימות תועיל לתוקף, אף אם נדחקה בלשון משנת הבכורות באמצעות הסבר "המוציא מחברו עליו הראיה", בצורה חד צדדית.

פסק הרמב"ם

לעומת פרשנים אלו, הרמב"ם, (הלכות בכורות פרק ב הלכה ו) פוסק: "...ואם תפסו כהן אין מוציאין מידו" וגם בפרק ה הלכה ג: "ואם תפשו הכהן אין מוציאין מידו".

כך פסק גם השולחן ערוך (יורה דעה סימן שטו סעיף א): "ואם תקפו כהן אין מוציאין אותו מידו" (אמנם הרמ"א שם חולק וסובר כתוספות וכרא"ש). פסיקה זו תמוחה היא שהרי לכאורה לא נדחתה ראייתו של רב חנניה ומדוע פסקו הרמב"ם והשולחן ערוך נגד רבה ורב חנניה. ועוד, הרי הרמב"ם פסק להלכה את ברייתת הספיקות, שהובאה כסיוע לרבה על ידי רב חנניה, בהלכות בכורים (פרק יב הלכה כג):
 מי שהיו לו עשרה טלאים כל אחד מהן הפרישו על ספק פטר חמור הרי הן כחולין לכל דבר ומתעשרין כשאר הבהמה ומפריש אחד מהן מעשר והשאר שלו כשהיו.

נאמרו במפרשים דרכים שונות לישוב הפסיקה, ואציג כמה מהן. (אחת מהדרכים כבר הוסברה לעיל בבאור שיטת הרמב"ם לסוגיא). בפרק ב הלכה ו מהלכות בכורות מתרץ הכסף משנה כך: ראייתו של רב חנניה היתה, שאם יש לכהן צד זכיה בכבש, שיתבטא בכך שלא יוציאו ממנו במקרה של תקיפה, הרי ימצא שפוטר הישראל את ממונו בממון הכהן. הכסף משנה טוען שאין הוכחה זו נכונה, כיון שכל עוד לא תקף הכהן אין זה ממונו; ולכן אין זה נחשב כפוטר ממונו בממון הכהן. פתרון זה תמוה, שהרי הגמרא קיבלה את סיועו של רב חנניה לרבה, ואילו לפי דברי הכסף משנה אין הוכחה זו נכונה אפילו לכתחילה:

הרשב"א (שו"ת הרשב"א חלק א סימן שיא) מסביר את שיטת הרמב"ם:
 דבעינא למשכוני נפשין אדרב ז"ל ומשום דסתמא הכין מכרעא מדקתני המוציא מחברו עליו הראית... ורבה נמי דאמר ליה לרב המנונא לעולם אימא לך תקפו כהן מוציאין אותו מידו דחיה בעלמא... היא והכי קאמר ההוא לאו בהא תליא כלומר דמשום דתקפו כהן אסור בגיזה ועבודה דאפילו תימא תקפו כהן מוציאין מידו אפילו הכי מדינא אסור בגיזה ועבודה דקדושה הבאה מאליה שאני... ואף על גב דמסתייע רב חנניא מברייתא הספקות אמר לך רב המנונא דלא דמי דשאני בכור דקדושה הבאה מאליה היא... והלכך הא ספק בכור ספק גמור הוא ולא איתחזיק ביה ישראל יותר מכהן ולא כהן יותר מישראל, דאף על גב דאיתחזק ישראל באם, בולד מיהא לא איתחזק והוה ליה כעין ההיא דהמחליף פרה בחמור וילדה... אבל הספקות ישראל איתחזק בהו לגמרי דבגופו של פטר חמור ממש ליכא דזכי ביה דאי לא פריק למיתה אזיל... ושה ודאי הא איתחזק ביד בעלים וספק פדיון פטר חמור הוא ספק אינו פדיון והילכך דינא הוא דאפילו תקפו כהן מוציאין אותו מידו... והלכך קיימא לך כרב המנונא... כן נראה לי ליישב הדבר לפי פסק הרב ז"ל...
 רוב הפרשנים הסבירו את דברי הרשב"א כך: הרמב"ם סובר שדין "תקפו כהן", תלוי במהות התפץ הנתפש. יש חילוק מהותי בין בכור לבין ספק פדיון פטר חמור. במשנת בכורות, מיד עם הולדת הבכור הוא ספק קדוש, ומעולם לא היה שייך לבעלים בוודאות, ולכן אין לבעלים עליו חזקת מרא קמא. במשנת הספיקות, השה שחוללה

עליו ספק קדושת פטר החמור, היה שייך לבעלים לפני פעולת החילול ולא היתה לכהן שום זכות בו. לאחר החילול, אם היה זה פטר חמור, השה הוא ממון הכהן ואם לא היה זה פטר חמור; נשאר השה של ישראל, לכן יש לישראל עליו חזקת מרא קמא. יוצא איפוא, שאם יתקוף הכהן בהמה שיש עליה חזקת מרא קמא כמו במשנת הספיקות-יוציאו מידו, אבל אם יתקוף בהמה שאין עליה חזקת מרא קמא-תועיל תקיפתו, כי אין שום סיבה שיוציאו מידו משום שאין לבעלים שום עדיפות על פניו. זוהי למעשה תשובתו של רב המנונא, שיש לחלק בין חפץ שאין בו חזקת מרא קמא לבין חפץ שיש בו חזקת מרא קמא.

הרשב"א עצמו מקשה: שמה נאמר שאף במשנת בכורות יש לישראל חזקת מרא קמא? שהרי תועיל החזקה של ישראל על האם ליצור חזקה בולד, כפי שמוכח בפרק "השואל" בבבא מציעא (דף ק ע"א). הרשב"א דוחה זאת ואומר שאין להסיק מכך שיש לבעלים חזקה על האם, שתהיה לו חזקה אף על הוולד. חילוק זה הוא תמוה, כיון שבמרא שם מפורש שלדעת חכמים (שנתקבלה להלכה) כיון שהייתה לבעלים חזקה על האם יש לו חזקה על הוולד.

הרב גוסטמן בספרו קונטרסי שיעורים (שיעור 2 סעיף ז). מחלק בין המקרה של "המחליף פרה בחמור וילדה" שם יוצרת חזקת האם חזקה בולד לבין המקרה של בכור, שבו אומר הרשב"א שאין חזקת האם יוצרת חזקה בולד. ב"מחליף פרה בחמור", כל הדין הוא על הפרה עצמה, אימתי נקנתה, לפני הלידה או אחריה, וכאשר הדין הוא על הפרה עצמה, יכולה חזקתה ליצור חזקה על הוולד. אך אצלנו הדין הוא רק על הולד ואין כלל דיון על האם, ולכך לא תועיל חזקה על חפץ שאינו קשור לדיון, לדיון עצמו.

הקהילות יעקב (בבא מציעא סימן ח) מביא חילוק אחר. במקרה שמובא בפרק השואל יש חזקת מרא קמא, מפני שאלמלא היתה מתבצעת המכירה, הפרה והוולד היו שייכים למוכר, וכל הספק נוצר מחמת המוכר. כלומר חזקת מרא קמא קיימת כאשר הבעלות לא תתערער בלא הסכמת הבעלים. אך במקרה של משנת הבכורות, כל בעלותו של הבעלים על הוולד מוגבלת לתקופת ההריון ותסתיים בלידה, אפילו ללא הסכמתו של הבעלים. בכגון זה, לא שייכת חזקת מרא קמא.

השב שמעתתא (שמעתתא ד פרק ה) מקשה גם הוא על חילוק הרשב"א: הרי גם בספק בכור יש חזקת מרא קמא, שהרי כל עוד לא יצא הולד ממעי אימו בודאי קנוי הוא לבעלים? ותירץ שבמעי אימו הווי דבר שלא בא לעולם כמו שאכן פסק הרמב"ם (הלכות מכירה פרק כב הלכה ט): "...ואפילו עובר הרי הוא כמי שלא בא לעולם..."

הרב אברהם ארלנגר בספרו ברכת אברהם (חיידושים על מסכת בבא מציעא דף ז ע"א) שייכת הרמב"ם בתקפו כהן" אות ה) מקשה על המישבים את דברי הרשב"א על ידי חילוק בין מקרה של חזקת מרא קמא לבין מקרה שאין חזקת מרא קמא. ואלו קושיותיו: הרשב"א לא השתמש במושג של חזקת מרא קמא אלא בלשון של "איתחזק בהו"!

ועוד, הרי לפי חילוק זה, במקרים אחרים שיש בהם חזקת מרא קמא, צריך היה הרמב"ם לפסוק, שמוציאין מידו, אבל הרמב"ם פסק שאין מוציאין. לדוגמא: בהלכות גזילה ואבידה (פרק טו הלכה א) במקרה שיש בו חזקת מרא קמא לבעל האבידה בכל זאת פוסק הרמב"ם: "...ואם עבר ונטלו...ואם היה זה דבר שאין בו סימן זכה בו ואינו חייב להחזירו". כלומר אין מוציאין, והרי יש פה חזקת מרא קמא!?

המשאת משה (חידושים לבבא מציעא סימן כו) מביא בשם הלבוש מרדכי קושיה נוספת על חילוקו של הרשב"א: חזקת מרא קמא אינה רלוונטית לדיון בספק פדיון פטר חמור, שהרי חזקת מרא קמא שייכת כטוען בדיון משפטי, כאשר מנסים לפעול נגד החזקה, אבל כשאין הפעולה נגד החזקה אין להתחשב בחזקה. למשל במקרה שאדם תובע מחברו ממון לא שייכת חזקת מרא קמא שאינו חייב לו. רק בספק על עצם הממון, כגון אי הוה שלו או לא, שייכת חזקת מרא קמא. אצלנו ידוע שהשה של בעליו אלא שיש עליו ספק חייב ומצוות נתינה ומה שייך כאן להסתכל על חזקת מרא קמא.

מסביר הברכת אברהם את הרשב"א בצורה שונה. הרשב"א נקט לשון של "איתחזק בהו", והכוונה אינה לחזקת מרא קמא, אלא למוחזקות ממשית וודאית של הבעלים על החפץ. חזקת מרא קמא איננה מספיק חזקה ולא תוציא מידי מוחזק. בברייתת הספקות; לבעלים יש מוחזקות ממשית וודאית בשה. תפיסת הכהן שאין לו כזו זכות נחשבת גזל. לעומת זאת, במשנת הבכורות לישראל אין חזקה על הספק ואפילו אם יש לו חזקת מרא קמא היא אינה מועילה נגד תפיסת הכהן; כי חזקת מרא קמא אינה מועילה להוציא מידי מוחזק. אף במקרה שהובא בהלכות גזלה ואבידה (פרק טו הלכה א) יש רק חזקת מרא קמא ואין הבעלים מוחזק, ולכן אין חייב להחזיר לו את האבידה. אך במקרה של המחליף פרה בחמור, לחזקת המרא קמא תהיה חשיבות לפי חכמים, כי איש מהטוענים אינו אווז בבהמה (היא נמצאת באגם), ולכן מועילה חזקת מרא קמא, אבל להוציא ממוחזק לא תועיל.

לאור הנאמר, צריך להסביר כיצד מתייחסים התוספות והרא"ש לחילוקו של הרשב"א.

השי"ך בשולחן ערוך (יורה דעה סימן שטו ס"ק א) אומר, שהחולקים סבורים שיש אף במשנת בכור חזקת מרא קמא לבעלים. חזקה שבאה לידי בטוי בזכות להחליט למי מהכהנים לתת את הבכור, ולכן מוציאין מיד הכהן. אמנם הרמב"ם לפי הסבר הרשב"א הסובר שבמשנת בכור אין חזקת מרא קמא טוען, כי זכות הנתינה אינה ממון - "לפי שנותנה לכל כהן שירצה וטובת הנאה אינה ממון" (רמב"ם, הלכות אישות פרק ה הלכה ו). הרא"ש פוסק, ש"תקפו כהן-מוציאין מידו" ובהתאמה פוסק שטובת הנאה ממון - "דטובת הנאה ממון ומילתא דרבה עיקר וכן הילכתא" (פסקי הרא"ש קידושין פרק ב סימן לא). חילוק זה מבאר היטב את בסיס מחלוקתם של הפוסקים.

יש מהאחרונים שלא הלכו בכיוון שהציע הרשב"א ונזכיר כמה מהם :
 הש"ך בספרו תקפו כהן (סימן א) מסביר את הרמב"ם ואומר, שלפי רב אחא ורבינא אין להביא כלל את ראייתו של רב חנניה, מפני שבתחילה הבנו שמדובר בספק בכורות, ולכן הייתה הראיה טובה אך למסקנה שמדובר בפדיון של ספק פטר חמור, אין ראיה ונכון פסק הרמב"ם. הרצ"ד בחידושו (בבא מציעא ו ע"א ד"ה לאו מילתא) מכניס רעיון זה בדברי אב"י: "לאו מילתא היא דאמר"י, ורב אחא ורבינא מסבירים את דברי אב"י.

בעל הקונטרס ונתן לכהן (בסוף הספר תקפו כהן בסימן א אות יא), מסביר את דעת הרמב"ם וזו הצעתו: אם נאמר שהישראל (לפני התקיפה) מוחזק בשה בצורה שהוא קניינו ממש, וכאשר יתקוף הכהן יהא זה ממון הכהן ממש, נוכל לדייק שכבר לפני התקיפה יש לכהן זכות ממונית ויצא שהישראל פוטר ממונו בממון הכהן, וניסיק מכאן ש"תקפו כהן - מוציאין מידו". אבל הרמב"ם יעמיד את משנת הספיקות במציאות: שהישראל הוא המוחזק בשה, אך אינו בעליו בהכרח ואינו מחויב לתיתו לכהן, משום שהוא המוחזק, ובדיני מוחזקות הכלל הוא "המוציא מחברו עליו הראיה". ממילא אם יתפוס הכהן, לא יהא הכהן בעלים אלא מוחזק. יוצא איפוא, שכל עוד לא תקף הכהן, אין לו שום נגיעה בממון, ושפיר פוטר הישראל ממונו בממון זה, וכך מיושב היטב פסק הרמב"ם.

הרב גריינמן (בספרו חידושים ובאורים למסכת בבא מציעא) מיישב את הקושיה באופן אחר: רב המנונא דייק ממשנת בכורות ש"תקפו כהן - אין מוציאין מידו" ורבה עונה לו, שכל זה נכון בדין בכור בלבד. הבכור קדוש מאלו ואסור בגיזה ובעבודה, ומשום כך מתערערת זכותו של הבעלים. לכן אם יתקוף הכהן לא יוציא מידו. אבל בשאר המקרים שאין בהם נתונים אלו יוציא מידו. לכך הביא רב חנניה סיוע ממשנת הספיקות, בה מצאנו מקרה נוסף, שיוציאו מיד הכהן כי חזקת הבעלים מועילה.

יש שבארו שהמחלוקת בשאלה - תקפו כהן האם מוציאין מידו, היא בעצם מחלוקת אמוראים. נציג שלוש שיטות כאלה:

השב שמענתא (שמעתתא ד פרק ה) מסביר את פסק הרמב"ם לאור מחלוקת בין רב המנונא לרבה בחולין (סט ע"ג): רבה סבור ש"בכור מכהן ולהבא הוא קדוש", כלומר משעת יציאת רובו של הוולד מבטן אימו הוא קדוש, והמעט שיצא תחילה היה חולין גמור ויש עליו חזקת מרא קמא לבעלים, וממילא יש בבכור חזקת מרא קמא לבעלים. רב המנונא סובר ש"בכור למפרע קדוש", כלומר שמתחילת התהוותו הוא קדוש ומשעה שנולד, נולד ספקו עימו. הרמב"ם פוסק כרב המנונא, ש"בכור למפרע קדוש" (הלכות בכורות פרק ד הלכה יח): "כיון שיצא... והרי הוא לפנינו נתקדש למפרע". ואין חזקת מרא קמא, ולכן תועיל תפיסה. הרא"ש שפסק ש"תקפו כהן מוציאין מידו" פוסק כרבה, ש"בכור מכהן ולהבא הוא קדוש" (חולין פרק ד סימן ז). נמצא, שהמחלוקת אם תקפו כהן מוציאין מידו או לא, תלויה במחלוקת אם בכור "למפרע קדוש" או

מ"כאן להבא הוא קדוש", וזוהי למעשה מחלוקת רב הונא ורבה במסכת חולין. הרמב"ם שסובר, ש"תקפו כהן - אין מוציאין מידו" סובר כרב הונא ש"למפרע הוא קדוש". כך סובר גם רב המנונא אצלנו ולכן אין חזקת מרא קמא. הרא"ש פסק כרבה ש"מכאן ולהבא הוא קדוש", ולכן יש חזקת מרא קמא ולכן פסק; ש"תקפו כהן - מוציאין מידו". זוהי שיטת רבה ורב חנניה בסוגייתנו, ויוצא שרבה בבבא מציעא הולך לשיטתו במסכת חולין. כלומר המחלוקת אם מועילה תפיסת הכהן היא מחלוקת בין אמוראים.

הרב סמוטריץ' (מאבני המקום חורף תשנ"א) מציע פתרון אחר לקושיה על הרמב"ם. הרב סמוטריץ' מביא מחלוקת בין רב נחמן לרב חנינא במסכת בכורות. האם אפשר לחלל על אותו שה מספר ספקות של פטרי חמור או לא:

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא - ישראל שהיו לו עשרה ספק פטרי חמור בתוך ביתו מפריש עליהן עשרה שיין ומעשרן והן שלו (בכורות יא ע"א).

רב נחמן סובר, שאי אפשר לחלל על אותו שה כמה ספיקות, ולכן מסביר שהברייתא של "הספיקות נכנסין לדיר להתעשר" דנה בעשרה שיין שכל אחד מהם חולל על ספק פטר חמור. (אם היה סובר, שאפשר לחלל על אותו שה כמה ספקות, היה מעמיד המשנה בספק אחד ובתשעה חולין. אך הוא לא העמיד כך).

"אמר רב חנינא שה אחד של בן לוי פטר כמה פטרי חמורים מ"שאל" (בכורות ד ע"ב). רב חנינא סובר שאפשר לחלל על אותו שה כמה ספיקות של פטרי חמור, ולכן מסביר את משנת הספיקות במציאות של ספק פדיון אחד ותשעה חולין.

למחלוקת זו השלכה לסוגייתנו. רב חנינא סובר כדעת רב חנניה בסוגייתנו, ש"תקפו כהן - מוציאין מידו", מפני שאם נאמר ש"תקפו כהן - אין מוציאין מידו", כלומר לכהן יש זכות ממונית על השה, נמצא זה פוטר את ממונו בממון הכהן, משום ששאר התשעה שנכנסו עימו לדיר להתעשר. הם חולין והם ממש ממון הישראל.

לעומת זאת רב נחמן סובר ש"תקפו כהן - אין מוציאין אותו מידו". קושיית רב חנניה, שנמצא זה פוטר ממונו בממון הכהן בטלה, מפני שכל השיין אינם ממונו אלא רק בחזקתו, וחייב לעשרם כדון מעשר-בהמה, רק משום דין של "המוציא מחברו עליו הראיה". אך כאמור כולם ספק ממון הכהן, ואין הוא פוטר בממון הכהן את ממונו. נמצא איפוא, שהשאלה אם תפיסת הכהן מועילה שנויה במחלוקת האמוראים.

הרמב"ם פסק במחלוקת זו כרב נחמן והסביר את משנת הספקות כמותו - (הלכות בכורים פרק יב הלכה כג):

מי שהיו לו עשרה טלאים כל אחד מהן הפרישו על ספק פטר-חמור הרי הן כחולין לכל דבר ומתעשרין כשאר בהמה ומפריש אחד מהן מעשר והשאר שלו כשהיו.

בכך פותר הרב סמוטריץ' קושיה נוספת, לשם מה היתה צריכה הגמרא להביא את דברי רב נחמן (ז ע"א), וכי לא די במה שהסביר רב אחא מדפתי, שמדובר בספק פדיון

פטר חמור?! אך לפי תירוצו של הרב סמוטריץ' לשיטת הרמב"ם, באה הגמרא להשמיענו שהסוגיא כרב נחמן (ולא כרב חנינא) המעמיד את ברייתת הספיקות בעשרה ספק פטרי חמור, וממילא יתקפו כהן - אין מוציאין אותו מידו, ומסקנת הסוגיא כפסק הרמב"ם.

בספר נצר מטעי על מסכת בבא מציעא (עמודים תט-תיא) מביא הרב שבתי יגל הסבר לשיטת הרמב"ם על פי המשנה במסכת סוכה (לד' ע"ג): "אתרוג של ערלה פסולי". הגמרא (שם לה ע"א) מביאה מחלוקת בין ר' חייא בר אבין ורב אסי בטעם הדין. אחד אומר - "לפי שאין בה היתר אכילה", ואחד אומר - "לפי שאין בה דין ממון" (הכוונה בדבריו אפילו דין ממון). הגמרא מביאה נפקא מינה בין החסברים באתרוג של מעשר שני בירושלים לשיטת ר' מאיר ש"מעשר שני ממון גבוה": למאן דאמר שפסולו של אתרוג ערלה הוא חסרון היתר אכילה, אתרוג של מעשר שני בירושלים יש בו היתר אכילה וכשר. למאן דאמר שפסולו של אתרוג ערלה הוא גם חוסר דין ממון, אתרוג של מעשר שני הוא ממון גבוה ולכן יהיה פסול.

יסוד המחלוקת הוא בהסבר הפסוק: "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר" (ויקרא כג, טו). האם "לכם" משמעותו שצריך היתר אכילה וזכות ממונית על מנת שאפשר יהיה לטול אתרוג או שמספיק היתר אכילה בלבד? לגבי בכורה נאמר בתורה: "וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים לה" (שמות יג, יט) והנה כפי שנחלקו בחבנת "לכם" של פרשת אתרוג מסתבר שיחלקו גם בדין בכורה שנאמר בו "לך": האם צריך היתר אכילה או שמא צריך גם דין ממון? נמצא שקושית הגמרא "נמצא זה פטר ממונו בממון הכהן" היא לשיטת הדורש היתר אכילה ודין ממון כיון שנאמר "לך", ולישראל אין דין ממון ולא יוכל לעשר. אולם הרמב"ם פוסק כר' מאיר שמעשר שני ממון גבוה: "מעשר שני ממון גבוה הוא שנאמר לה הוא" (הלכות מעשר שני פרק ג הלכה יז) וכן פוסק: "אתרוג... של מעשר שני בירושלים... כשר" (הלכות לולב פרק ח הלכה ט), כלומר, הרמב"ם סבר שדי בהיתר אכילה (כך הסיק גם הכסף משנה בהלכות חמץ ומצה פרק ו הלכה ח) ועל ידי כך נחשב "לכם", ואם כן הוא הדין לבכור, כיון שיש בו היתר אכילה יחשב "לך" וניתן לפטור את ממונו על ידו. לפי זה הישראל אינו "פטר ממונו בממון הכהן". נמצא שלמסקנה נדחתה ראיתו של רב חנניה ולכן פסק הרמב"ם שיתקפו כהן - אין מוציאין מידו.

נראה לעניות דעתי שיש לשלב את תירוצי הכסף משנה והשייך (בספרו תקפו כהן)

ובכך מתורץ הרמב"ם. רב המנונא הוכיח שיתקפו כהן - אין מוציאין מידו" ממשנת בכורות, וניסה לפתור את בעייתנו. רבה דחה רק את נסיון פתרונו של בעייתנו ולא חלק בדין "תקפו כהן". רב חנניה ניסה להביא ראיה שיתקפו כהן - מוציאין מידו" ממשנת הספיקות, ראיה זו טובה רק אם מדובר על ספק בכורות, אך למסקנה, שמדובר בספק פדיון פטר חמור, אין זה נחשב פטר ממונו בממון הכהן, שהרי כל עוד לא תקף הכהן אין זה ממונו כדברי הכסף משנה ושפיר. מיושב פסק הרמב"ם.